

Kihívások és lehetőségek a gyermekkori zenei nevelésben:

Bevezető a tematikus számhoz

JANURIK MÁRTA – JÓZSA KRISZTIÁN

Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Kar – Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Neveléstudományi Intézet

A tanulmány a Zenei nevelés gyermekkorban című tematikus szám bevezetője. A tematikus szám egy útkeresés a zenetanítás megújítására. Ez a bevezető írás áttekintést ad a folyóirat-szám céljáról, röviden ismerteti a benne szereplő munkákat. Összesen kilenc tanulmány kapott helyet a Tematikus rovatban, A Műhely rovatban pedig egy további írás. Ezek a munkák a zenei nevelés aktuális kérdéseit járják körbe. Egyrészt helyzetfeltárást adnak napjaink hazai zenetanításának és -tanulásának jellemzőiről. Másrészt válaszokat keresnek a fennálló kihívásokra. A fókuszban elsősorban az általános iskolai ének-zene órák állnak. A cikkek szerzői a MTA-SZTE Ének-Zene Szakmódszertani Kutatócsoport munkatársai. A tanulmányok válogatott áttekintést adnak a nemrég alakult Kutatócsoport első eredményeiből.

Kulcsszavak: zenei nevelés, ének-zene óra, zenetanulási motiváció, zenei készségek, általános iskola

A zene kultúránk fontos része. Az ősi koroktól napjainkig jelen van mindennapjaink fontos és kevésbé fontos eseményénél. Része ünnepeinknek, szinte kihagyhatatlan eleme szórakozásunknak és a modern technikának köszönhetően ma már bárhová elkísérhet bennünket. Természetes módon azonosulunk az általa közvetített érzelmekkel, emelkedett, meghitt, örömteli, vagy éppenséggel szomorú hangulatba kerülhetünk. Szinte nincs olyan ember, akire ne lennének hatással a számtalan zenei műfajban megnyilvánuló hangzások, megmozdulunk a zene ritmusára, lüktetése sokszor elemi erővel hat ránk. Azt azonban, hogy milyen zene hallgatása okoz számunkra örömet, milyen aspektusait, milyen mértékben vagyunk képesek élvezni, értelmezni, értékelni, képesek vagyunk-e arra, hogy, akár a legegyszerűbb formában is részt vegyünk társas zenélésben, meghatározza a környezet, amelyben felnövünk.

A zenei hangmintázatok észleléséhez, valamint az énekléshez és ritmizáláshoz szükséges adottságokkal velünk születetten rendelkezünk. Az alapvető zenei képességek fejlődésének szenzitív időszaka körülbelül tízéves korig tart. A fejlődés szempontjából – egyúttal zenei

kultúránk megőrzése szempontjából – éppen ezért meghatározóan fontos a gyermekkor, a gyermeket körülvevő zenei környezet, amelyben döntő szerepet kap az óvodai és az iskolai zenei nevelés, a korai zenei készség- és képességfejlesztés. A zenetanulásnak, a zenei képességek fejlesztésének azonban nem csak a zenekultúra megőrzése, az érzelmi fejlődés, vagy az életminőség szempontjából van jelentősége. Az utóbbi évtizedekben széles körben folytatott neurológiai és transzferhatás-vizsgálatok egyre több bizonyítékot szolgáltatnak arról, hogy az általános kognitív és szociális fejlődést is segítheti; a zenei képességek fejlődése gyermekkorban olyan készségek fejlődéséhez kapcsolódik, amelyek a személyiség fejlődése, a tanulás szempontjából is meghatározóan fontosak.

A 20. század közepétől Kodály Zoltán zenei nevelési koncepciójának, pedagógiai munkásságának és elkötelezett munkatársainak köszönhetően a hazai ének-zene oktatás olyan irányt kapott, amely világviszonylatban ismertté tette, elismertsége a mai napig figyelemre méltó. Kodály koncepciója, a személyiség sokoldalú fejlesztésének lehetősége és jelentősége a mindennapi zenei nevelés

eszközeivel a mai napig iránymutató a hazai közoktatásban. A motivációkutatások ugyanakkor egyre inkább megerősítik azokat az immár évtizedekre visszanyúló gyakorlati tapasztalatokat, hogy a közoktatás ének-zene órái nem töltik be a szerepüket, az énekóra a legkevésbé kedvelt tantárgyak közé tartozik.

Korunkban nemcsak a gyermekeket körülvevő környezet változott meg gyökeresen, de a felnövekvő fiatal generációk igényei is eltérőek. Az ének-zene órákon alkalmazott módszerek és eszközök alig keltik fel az érdeklődésüket, kevésbé segítik hozzá a fiatalokat ahhoz, hogy örömteli zenei tevékenységeken keresztül elsajátítsák azokat az ismereteket, megszerezzék azokat a zenei képességeket, amelyek segítségével az értéket képviselő zenei műfajok számukra megismerhetővé, érthetővé, élvezhetővé válnának. Az örömteli zenélésben való részvétel lehetőségei is kevésbé adóttak az énekórán, nem kedvelik az éneklést sem énekórán, sem pedig iskolán kívül, a klasszikus zenét pedig minden harmadik fiatal teljes mértékben elutasítja. Mindezekkel párhuzamosan a tantárgy presztízsvesztése szinte ellehetetleníti az énektanárok munkáját.

Mára a zenei élet és a zenepedagógia valamennyi szereplője számára világossá vált, hogy módszertani megújulásra van szükség. E megújulásban szerepet kell, hogy kapjanak a neurológiai, kognitív kutatások és a transzferhatás-vizsgálatok eredményei, valamint a zenei képességek fejlődésével foglalkozó, és a képességfejlődés nyomon követésének korszerű eszközeit kifejlesztő kutatási eredmények és mérőeszközök. A legnagyobb kihívást azonban a fiatalok érdeklődésének a felkeltése és fenntartása jelenti. Ezért a megújulás során érdemes figyelembe venni a motivációkutatások, a pozitív pszichológia eredményeit, amelyek a zenei tevékenységekbe való bevonódás belső motiváció által támogatott lehetőségeire és feltételeire hívják fel a figyelmet. Az örömteli élmények átélése természetes módon kapcsolódik a társas aktivitásokhoz. Ez lehet akár közös éneklés, vagy ritmizálással való közös zenélés, improvizálás, a zenére való szabad mozgás, vagy a tánc. Olyan aktív részvételre, képességeinkkel összhangban

levő, de egyúttal kihívást jelentő, lehetőleg társas zenei tevékenységekre van tehát szükség az énekórán, amelyek során figyelmi koncentráció, visszajelzés, pozitív megerősítés, együttműködés van jelen. Különös figyelmet érdemel, hogy a fiatalok érdeklődése elválaszthatatlan a környezettől, a 21. századi technika által meghatározott, a korábbiaktól gyökeresen eltérő környezeti hatásoktól, beleértve a zenei hatásokat is. Nem lehet eltekinteni az állandóan megújuló infokommunikációs eszközök iránti rajongásuktól, attól, hogy még a legkisebbek is számunkra sokszor meglepően természetes módon használják, igénylik ezeket, és könnyedén eligazodnak – sokszor el is vesznek – a virtuális világban. Legkedveltebb játékaikban állandóan jelen vannak az áramlatátélés, vagy az elsajátítási motiváció korábban említett feltételei, teljes figyelmüket a játéknak szentelik, kitűzött célokat érnek el „szinteket lépnek”, teljesítenek, sokszor hálózatban összekapcsolódva, egymással versengve. Véleményünk szerint az ének-zene oktatás módszertani megújulása csak akkor lehet eredményes, ha az új módszerek kialakításakor mindezeket figyelembe vesszük.

A Magyar Tudományos Akadémia szakmódszertani kutatásokat támogató programjának köszönhetően kutatócsoportunk az MTA-SZTE Ének-Zene Szakmódszertani Kutatócsoport két évvel ezelőtt lehetőséget kapott arra, hogy a megújulás lehetőségeit keresve módszertani kutatásokat folytasson. A megújulás kulcsát az élményszerűségben, az érdeklődéssel kísért, aktív, örömteli énekórai tevékenységekben látjuk. Kutatásaink egyik célja, hogy elősegítsük a digitális eszközök énekórai alkalmazását. Olyan, a tananyaggal összhangba hozható módszereket, feladatgyűjteményeket kívánunk kidolgozni, amelyek a hagyományos zenei tevékenységi formák mellett – a Z-generáció igényeit figyelembe véve – a fiatalok számára izgalmas környezetben, kihívásokat jelentő, játékos formában segítik elő a zenei készségfejlesztést és zenei befogadást, a zenei ismeretek elsajátítását. A kutatócsoport által fejlesztett, több platformon is futó *Zenesziget* megjelenésében és nyelvezetében az alsó tagozatosok zenei oktatására alkalmas

szoftver. Felső tagozaton pedig a már meglévő, az oktatásban jól alkalmazható szoftverek használatát segítjük elő a tananyaghoz illeszkedő feladatbankok kidolgozásával. Kísérleti programunkban táblagépeken dolgozhatnak a tanulók, azonban mind a szoftvert, mind a feladatgyűjteményeket úgy alakítjuk ki, hogy széles körben, a kevésbé felszerelt iskolákban digitális táblák és okos telefonok alkalmazásával is jól használhatóak legyenek. Másik célunk olyan ritmikai fejlesztőprogram létrehozása, amely a ritmikai készségek játékos fejlesztéséhez nyújt módszereket az első osztályban tanító, sok esetben nem énekszakos pedagógusok számára. Ritmikai programunk olyan feladatokat tartalmaz, amelyek élményt adóak, koncentrációra, együttműködésre, alkotásra készítetnek. A gyermekek kreatívan ritmust, zenét rögtönözve élhetik át a társas muzsikálás élményét. Kutatócsoportunk emellett a kottaolvasással összefüggő alap kutatásokat is folytat.

A tematikus számban megjelenő tanulmányok kutatásainkkal összefüggő eredményeket mutatnak be. Közülük két tanulmány a motivációval foglalkozik. *Janurik Márta* és *Józsa Krisztián* (2018) hetedik évfolyamos tanulókkal folytatott vizsgálata a helyzetfeltárás részének tekinthető. Ennek alapján a tanuló ének-zene órák iránti motiváltságáról, az egyes énekórai tevékenységek kedveltségéről, valamint a hetedikesek zenei énképéről és ennek hitelességéről kaphatunk képet. *Jakobicz Dorottya*, *Wamzer Gabriella* és *Józsa Krisztián* (2018) munkája az ének-zene órákon is sikerrel alkalmazható tanítási módszereket mutat be. Tapasztalataik szerint a drámapedagógia, a kooperatív és a projekt módszerek ének-zene órai alkalmazása változatosabbá teheti a tanórákat, ezáltal jelentősen növelheti a tanulók motiváltságát.

Két tanulmányban a zenei képességek mérésére alkalmas online mérőeszközök és a kipróbálásuk során szerzett tapasztalatok kerülnek bemutatásra. *Surján Noémi* és *Janurik Márta* (2018) tanulmányában azonos tartalmú papír-ceruza és online mérőeszközök kipróbálásának tapasztalatait, valamint a használatuk során kapott fejlettségi mutatókat, és az ezek alapján levonható tanulságo-

kat elemzi. *Buzás Zsuzsa* és *Maródi Ágnes* (2018) munkája pedig a kottaolvasás fejlettségének online teszttel folytatott vizsgálati eredményeit, valamint a kottaolvasás és a téri orientációs képesség összefüggéseit mutatja be zeneiskolás tanulók körében.

Két tanulmány az anyanyelvi készségek és a zenei képességek összefüggésének vizsgálatához kapcsolódik. *Janurik Márta*, *Antal-Lundström Ilona* és *Józsa Krisztián* (2018) munkája a zenei észlelés és a fonológiai képességek összefüggését feltáró szakirodalmat, valamint egy, a témában folytatott hazai fejlesztőkísérlet eredményeit foglalja össze. *Zsigmond Gábor* (2018) tanulmánya pedig a szövegolvasási és kottaolvasási képesség fejlődésére, összefüggéseire vonatkozó szakirodalmat mutatja be.

A digitális eszközök énekórai használatának lehetőségeit, valamint a kutatócsoportunk által fejlesztett *Zenesziget* szoftvert ismerteti *Szabó Norbert* (2018a) tanulmánya. A többféle informatikai környezetben is működő program játékos módon fejleszti a gyermekek zenei képességeit. *Szabó Norbert* (2018b) *Műhely* rovatban szereplő írása egy további digitális alkalmazást mutat be, mely alkalmas lehet a diákok érdeklődésének a felkeltésére, zenei készségeinek a fejlesztésére.

A ritmikai fejlesztés lehetőségeivel két tanulmány foglalkozik. *Mucsi Gergő* (2018) a ritmikai készségek értelmezését mutatja be, valamint a fejlődésével foglalkozó szakirodalmat tárja fel. *Pethő Villő*, *Mucsi Gergő* és *Surján Noémi* (2018) tanulmánya alapján pedig a kutatócsoportunk által kidolgozott ritmikai fejlesztőprogramot ismerhetjük meg részletesen.

Kutatómunkánk további szakaszában a bemutatott programok gyakorlati kipróbálása, hatásvizsgálata következik. Bízunk abban, hogy munkánk eredményesen járul majd hozzá az ének-zene oktatás megújítására irányuló törekvésekhez: az újabb módszerekkel és eszközökkel az ének-zene oktatás még inkább segítheti a sokoldalú személyiségfejlődést, az ének-zene órák élvezetesebb, örömtelibb átélését, valamint az értékes zene iránti nyitottságot.

Köszönetnyilvánítás

A tematikus számban megjelent tanulmányok megszületését a Magyar Tudományos Akadémia Tantárgy-pedagógiai Kutatási Programja támogatta.

Felhasznált irodalom

- Buzás Zsuzsa és Maródi Ágnes (2018): A kottaolvasás és az orientációs képesség összefüggésének vizsgálata online tesztkörnyezetben. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 49–63.
<https://doi.org/10.31074/gyn201824963>
- Jakobicz Dorottya, Wamzer Gabriella és Józsa Krisztián (2018): Motiválás az ének-zeneórákon. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 18–31.
<https://doi.org/10.31074/gyn201821831>
- Janurik Márta és Józsa Krisztián (2018): Az iskolai zenetanulás iránti motivációt alakító néhány tényező. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 5–17.
<https://doi.org/10.31074/gyn20182517>
- Janurik Márta, Antal-Lundström Ilona és Józsa Krisztián (2018): A zenei hallás korai fejlesztésének szerepe a beszédészlelés fejlődésében: Egy zenei fejlesztőprogram tanulságai. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 64–79.
<https://doi.org/10.31074/gyn201826479>

- Mucsi Gergő (2018): A ritmikai készségek fejlődése 12 éves korig. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 108–118.
<https://doi.org/10.31074/gyn20182108118>
- Pethő Villő, Mucsi Gergő, Surján Noémi (2018): Zene – ritmus – játék. A ritmikai fejlesztés lehetőségei, kérdései első osztályban. Zene – ritmus – játék. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 119–131.
<https://doi.org/10.31074/gyn20182119131>
- Surján Noémi és Janurik Márta (2018): A zenei észlelés fejlettségének vizsgálata hagyományos és számítógépes tesztfelvétellel. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 32–48.
<https://doi.org/10.31074/gyn201823248>
- Szabó Norbert (2018a): Zenesziget. Játékosítás (gamifikáció) digitális eszközökkel az ének-zene oktatásban. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 97–107.
<https://doi.org/10.31074/gyn2018297107>
- Szabó Norbert (2018b): A cél szentesíti az (IKT-) eszközt a zeneoktatásban? *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 132–138.
<https://doi.org/10.31074/gyn20182132138>
- Zsigmond Gábor (2018): A szövegolvasási és kottaolvasási képesség kapcsolata. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz. 80–96.
<https://doi.org/10.31074/gyn201828096>

Challenges and possibilities in music education for children: Prologue for the thematic issue

This study is the prologue for the thematic issue, Music education for children, which is looking for ways to reform music education in Hungary. This prologue describes the aims of the issue and gives a brief account of its studies. There are nine studies in the Thematic column and one more in the Workshop column. All of them focus on the current issues in music education. On the one hand, the studies explore the characteristics of music education and learning in Hungary these days. On the other hand, they are seeking to answer the current challenges. The primary focus is on Music lessons at the elementary and middle school. The authors are all members of the MTA-SZTE Music Education Research Group. The studies of this issue review the first results of this newly formed Research Group.

Keywords: music education, music lesson, motivation to learn music, music skills, elementary and middle school

- Janurik Márta és Józsa Krisztián (2018): Kihívások és lehetőségek a gyermekkori zenei nevelésben: Bevezető a tematikus számhoz. *Gyermeknevelés*, **6.** 2. sz., 1–4.